

Europi (npr. Pariz, Berlin ili München, Beč, Moskva ili Petrograd, Rim, Padova ili Udine, Prag, Varšava, Budimpešta i sl.). To ne bi morali biti skupi centri, nego mjesta gdje bi se mogle dobiti sve ažurne informacije o Hrvatskoj i hrvatskoj kulturi. U skladu s tim, valjalo bi osigurati veći broj stipendija za studente onih sveučilišta na kojima se hrvatski studira kao poseban predmet.

10. Djelatno osposobiti djelatnike hrvatskih diplomatskih predstavništava u svijetu da kompetentno brane interese hrvatskoga jezika, a to bi im morala biti i jedna od osnovnih zadaća. Čudno je da kvalitetna literatura na stranim jezicima objavljena u Hrvatskoj o hrvatskom (npr. knjiga prof. B. Franolića i prof. M. Žagara) nije poznata hrvatskim kulturnim atašeima.
11. Pomno, i strateški nepogrješivo, pripremiti hrvatski zahtjev za priznavanje hrvatskoga jezika kao jednoga od službenih jezika Europske Unije.

V.

Mile Mamić

Hrvatski se jezik voli znanjem i srcem

Danas samo pred vratima Europske Unije. Zabrinuti smo pomalo za svoj identitet, posebno za svoj jezik, kao njegovu bitnu sastavnicu, a koji smo mukotrпно izgrađivali i čuvali svim nepovoljnim vjetrovima usprkos.

Bili smo mi već mala unija, i to više puta. Najprije, u personalnoj uniji s Mađarskom, gdje ostadosmo nekoliko stoljeća. Zatim se odlukom Hrvatskoga sabora našdosmo godine 1527. u maloj zajednici europskih naroda, ponajviše slavenskih, pod okriljem Habsburgovaca. Ušli smo u tu zajednicu kao *regnum*. Ferdinand je postao naš kralj našom i svojom voljom. Kako god mi o toj zajednici mislili, činjenica je da je 1848. austrijska vlada u skladu s poslijerevolucijskim načelom o jednakosti svih naroda odlučila da se i službeni list ima izdavati na svim literarno izgrađenim jezicima Monarhije. Za provedbu te odluke bilo je zaduženo Ministarstvo pravosuđa (Justizministerium). To je bio velik izazov za hrvatski jezik. Kako većina slavenskih jezika Monarhije nije bila spremna za tu novu ulogu, Ministarstvo pravosuđa imenovalo je povjerenstvo, sastavljeno od vrhunskih jezikoslovaca i pravnika, koje je trebalo što prije osposobiti slavenske jezike u Monarhiji za tu ulogu. I vrlo brzo nastade Juridisch-politische Terminologie – rječnik pravnih i političkih naziva za sve slavenske jezike Monarhije (osim slovačkoga). Godine 1853. tiskan je u Beču četverojezični rječnik pravnih i političkih naziva: njemačko-hrvatsko-srpsko-slovenski. Bila je to dobra osnova na kojoj se moglo dalje graditi, usavršavati. To je omogućilo nastanak zbirke Hrvatski zakoni. Terminologizacijski procesi do kraja 19. stoljeća učinili su sustav hrvatskoga pravnog nazivlja vrlo izgrađenim, gotovo

savršenim. Sve je to učinjeno znanjem (i ljubavlju), ali uz poticaj, svesrdnu pomoć i blagoslov političkog središta.

Godine 1918. nađosmo se opet u zajednici manje europskih naroda (Država Slovenaca, Hrvata i Srba – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca – Kraljevina Jugoslavija). Vrlo brzo pokazuje se snažno djelovanje unitarističkih velikosrpskih silnica, naznačenih već sredinom 19. stoljeća (Karadžić, Srbi svi i svuda). Pod parolom „Jedan kralj, jedan jezik, jedan narod“ provodi se „jednačenje po srpskosti“, a prvi je na udaru bio hrvatski jezik, napose hrvatski pravni jezik, kada počinje njegovo razgrađivanje, posrbljavanje.

Nakon sloma NDH ulazimo opet u jugoslavensku socijalističku zajednicu naroda. Ponavlja se ista pjesma, samo pod drugom, humanijom parolom: Bratstvo i jedinstvo! Premda je zakonodavstvo priznavalo ravnopravnost jezika i naroda, praksa je, osobito u doba Rankovića, išla po hrvatski jezik i narod nepovoljnim tijekom. Obilježje toga razdoblja uz snažnu srbizaciju bila je i internacionalizacija (vjerojatno u skladu s komunističkom internacionalom). Velika je stvar bila što smo i tada u zakonodavstvu imali uporište i imali smo ljudi koji su svoj jezik znali i ljubili. Zahvaljujući tom, Službeni se list prevodio na hrvatski književni jezik (što sam i ja nekoliko godina prevodio), izrađivali su se jugoslavenski terminološki standardi. U vrlo dobroj suradnji jezikoslovaca iz Zavoda za jezik/ Instituta za (hrvatski) jezik i stručnjaka pojedinih struka stvaralo se hrvatsko stručno nazivlje (u što sam i ja kao djelatnik Instituta bio uključen).

Danas se hrvatski jezik nalazi pred sličnim izazovom kao sredinom 19. stoljeća.

Stvorili smo svoju državu. Izgradili smo relativno dobro hrvatsko zakonodavstvo. Spomenuo sam u prethodnom odjeljku da smo uvijek imali ljudi koji su znali i ljubili svoj jezik. U vezi s tim mogao bih spomenuti mnoge, ali nikako ne smijem prešutjeti svojega dragog učitelja akademika Stjepana Babića. On mi je desetak godina prije uspostave samostalne Hrvatske rekao: „Mile, proučavaj hrvatski pravni jezik prije ujedinjenja sa Srbima, pa da možemo, kad dobijemo svoju državu, stvarati zakone na dobrom i lijepom hrvatskom jeziku.“ Poslušao sam njegov proročki savjet. Hvala mu. Na dan međunarodnoga priznanja Hrvatske napisao sam predgovor svojoj knjizi *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*. Rezultati mojega devetogodišnjeg istraživanja na primjeren su način ušli u naše novije zakonodavstvo dok sam bio stručni član Odbora za zakonodavstvo Hrvatskoga sabora.² Na zamolbu Ministarstva pravosuđa

---

² Dolaskom koalicijske vlasti Odbor za zakonodavstvo nema više stručnoga člana nekoga jezikoslovca terminologa, a to je, možda po inerciji, nastavljeno i nakon ponovne pobjede HDZ-a. Pisao sam o tom predsjedniku Sabora gospodinu Vladimiru Šeksu, naslovivši predmet: *Skrb o hrvatskom jeziku, osobito o hrvatskom pravnom jeziku u novim hrvatskim zakonima*, ali nisam dobio odgovora, osim kratke šaptnje isprike prilikom dobivanja državne nagrade za znanost, koju mi je on službeno dodjeljivao.

jezično sam uredio mnoge važnije, veće zakone (Kazneni zakon, Kazneni postupak, Ovršni zakon, Obiteljski zakon, Zakon o obveznim odnosima itd.).

Sad se usklađuje hrvatsko zakonodavstvo sa zakonodavstvom Europske Unije. U hrvatskom pravnom jeziku ima mnogo terminoloških praznina. Treba hrvatski pravni jezik osposobiti za novu ulogu. On ne smije biti patuljak. To moramo uraditi sami, svojim znanjem i srcem, o vlastitom trošku. Unija nam ne će za to odriješiti svoje kese. To je briga nekadašnjega Ministarstva za europske integracije, a koje je sad pridruženo Ministarstvu vanjskih poslova. Stjecajem nepovoljnih okolnosti nemam dovoljno uvida u to kako se to radi.³ Bojim se da nema dovoljno koordinacije pri usavršavanju sustava hrvatskoga pravnog nazivlja. Može se dogoditi da za isti europojam dobijemo na hrvatskom nekoliko sinonimnih naziva, ovisno o prevoditelju i jeziku s kojeg je prevodio. Trebalo bi takve pojave izbjegavati, a ako se one ipak događaju, treba ih otkrivati, usklađivati. O spornim terminološkim pitanjima trebali bi raspravljati znalci stranih jezika, pravni stručnjaci i jezikoslovci terminolozi. U tom nam mogu pomoći iskustva drugih, posebno slavenskih jezika.⁴ Volio bih kad bi netko osporio moje strahove. Kao što sve treba osposobiti za ulazak u Europsku Uniju, treba na poseban način i hrvatski jezik, napose hrvatski pravni jezik. Ta osposobljenost uz naše samopoštovanje, uključujući i poštovanje svojega jezika, može biti važan (premda nepisani) preduvjet da u Europsku Uniju ne uđemo bez srca (bez svojega jezika).⁵

Čija je briga njegovati ljubav prema hrvatskom jeziku, produbljivati spoznaju o njemu, osposobiti (osposobljavati) ga da može odgovoriti novim izazovima i opstati u jezičnom mozaiku europskom i svjetskom? Čija je to dužnost? Odgovorit ću: briga je to na svojevrsan način svih ustanova i pojedinaca, svih koji imaju um i srce. Ima tu mjesta za ministarstva, Sabor, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatski

³ Želio sam dobiti uvid u to kako se to radi, upozoriti na stanovite opasnosti pri izradi terminološkoga sustava popunjavanjem terminoloških praznina. Više sam puta o tom pisao nadležnim osobama, ali nije bilo dovoljno sluha (razumijevanja) za ozbiljnost pitanja. Mislili su da se nudim za prevodenje zakona na hrvatski. To je dobro i potrebno, ali nam treba i nešto više od toga.

⁴ Evo npr. povela se rasprava o tom trebali nam *curriculum*, *kurikulum*, *kurikul*, *uputnik* ili kakva druga odgovarajuća hrvatska zamjena. Slovenci npr. imaju *učni načrt*, što bi nas moglo uputiti da i mi uzmemo naziv *učevna osnova*, na što nas je usmjerio davno Bogoslav Šulek, a što npr. naš metodičar Vlado Pandžić već godinama rabi.

⁵ Da postoji opasnost da uđemo u Europsku Uniju bez svojega jezika, upozoravali su nas već mnogi jezikoslovci (Stjepan Babić, Mario Grčević i dr.). Tomu pogoduju recesijska zbivanja (štednja i sl.). Ali ima i optimističkih navještaja. Kao voditelj škole hrvatskoga jezika za strance i potomke naših iseljenika (LIN-CRO u Zadru) imam dragocjenih iskustava s mnogim ljudima u Europskoj komisiji i Europskom parlamentu. Mnogi se osposobljavaju i za hrvatski jezik. Treba im pomoći. Treba im moći pomoći. Imam najsvježiji podatak da je učenje hrvatskoga jezika prioritet Europske Unije. Prevoditelji i tumači mogu za učenje hrvatskoga dobiti financijsku potporu i u ovo vrijeme štednje dok se potpora za druge jezike jedva može dobiti.

zavod za normizaciju, Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, Maticu hrvatsku, Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Društvo hrvatskih književnika, Hrvatsko filološko društvo itd. Ipak, postoji ljestvica odgovornosti. Nismo svi jednako odgovorni.

Tko će odlučivati o spornim pitanjima u hrvatskom jeziku?

Davno smo imali i sad ponovno imamo Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika na čelu s akademikom Radoslavom Katičićem. Je li nam ono dosta? Nije. Ono rješava uglavnom načelna pitanja, iznimno i konkretna kao što smo sad pitanje *kurikuluma, kurikula, uputnika, učevne osnove*. Odgovor na mnoga konkretna pitanja usputno daje Institut za jezik i jezikoslovlje, Ogranak Matice hrvatske u Osijeku i sl. To je sve usput, ad hoc, neslužbeno, možda i nepouzđano. Mislim da bi to mogao biti neki ured s nekoliko stalno zaposlenih stručnjaka kojima bi to bio glavni posao i koji bi službeno, pouzđano, odgovorno davali takve usluge cjelokupnoj kulturnoj javnosti. Takav bi ured mogao biti pouzđan oslonac i državnim tijelima u spornim konkretnim jezičnim pitanjima, kao npr. u utvrđivanju je li ime tvrtke hrvatska riječ ili nije. Dok toga nemamo, uzalud svi zakoni o uređivanju imena tvrtke.⁶ Zbog nepostojanja odgovarajućega povjerenstva ili tijela imamo takvu poplavu nakaradnih naziva tvrtki, obrta i slično.

Treba li nam Zakon o jeziku?

Zakon pretpostavlja i sankcije za prekršitelje, određene vrste jezičnoga nadzora (inspekcije), određena tijela koja će prosuđivati, utvrđivati krivnju, odgovornost, pa i kaznu. Za mladu hrvatsku demokraciju bila bi to ružna slika u svijetu dok si to starije demokracije (poput Francuske) mogu priuštiti. Izgrađivanjem svijesti o važnosti hrvatskoga jezika, podizanjem stupnja jezične kulture, osnivanjem ureda za hrvatski jezik dao bi se izbjeći zakon o jeziku. Ukratko: ured nam treba, a zakon bi se mogao preskočiti iz spomenutih razloga.

Napokon pitanje: treba li nešto konkretno odmah poduzeti da se priznavanje hrvatskoga jezika odmah uključi u pristupne pregovore? Mislim da treba i odmah

---

⁶ Kad je uveden taj zakon, njegova je provedba bila povjerena Ministarstvu uprave. Ono nije moglo raditi kako treba jer nije bilo stručnoga tijela koje bi prosuđivalo o jezičnom pitanju. Neka je službenica iz toga ministarstva ponekad mene zvala, ali ja sam joj rekao samo svoje mišljenje, ali da bi o tom pitanju trebalo odlučivati jedno povjerenstvo ili šire stručno tijelo. Nije dobro da to pojedinac rješava na svoju ruku. Zna se dogoditi i glupost. Znam slučaj u jednom južnohrvatskom gradu gdje se neka prodavaonica, trgovački obrt zove Gay d.o.o. Pitao sam zašto se tako zove i rekli su mi da su htjeli ime Gaj d.o.o., ali da to nisu mogli jer već postoji u županiji tvrtka s tim imenom pa im je sudac sugerirao da mogu jednostavno umjesto j na kraju staviti y. I tako je nastao Gay d.o.o. Bilo je to vjerojatno u vrijeme kad riječ gay nije bila toliko razvikana.

predlažem povjerenstvo u sastavu: akademik Radoslav Katičić, kao predsjednik Vijeća za normu, akademik Mislav Ježić, kao potpredsjednik Vijeća za normu, Dunja Brozović-Rončević, kao ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i ujedno članica Vijeća za normu. Njima bi se mogli pridružiti po potrebi i još neki istaknuti i diplomatski vješti stručnjaci. To bi povjerenstvo trebalo biti na usluzi Pregovaračkom odboru, a po potrebi i ići na pregovore o tom važnom pitanju. U tom im može znatno pomoći činjenica da je hrvatski jezik dobio svoje mjesto u katalogizaciji jezika, pa evo nedavno, zahvaljujući kolegi Maštroviću, i u knjižničarstvu. Još jedno pritom valja imati na umu kao argument: model jedna država : *jedan jezik* : *jedan narod* tipičan je europski model. Odstupanje od toga modela (npr. Švicarska, Belgija, njemački jezični kompleks) nije tipično europsko. Uostalom, velikosrpska agresija najprije je poduzeta protiv hrvatskoga jezika, predrasude o jeziku bile su u temelju velikosrpskoga programa, a i otpor velikosrpskom unitarizmu počeo je najprije i najizrazitije s jezičnim pitanjem (Deklaracija). Ne smije se nikako zanemariti ni sociolingvistički čimbenik – volja naroda koji se njime služi. Sve bi to valjalo u pregovorima imati na umu. Tomu bi povjerenstvu trebali biti na usluzi svi hrvatski jezikoslovci.

Istodobno bi trebalo snažno, argumentirano stručno-znanstveno-pravno-političko-etički prodrijeti u slavističke katedre širom svijeta i upozoriti na nakaradan, neodrživ konstrukt BCS, koji ništa ne govori ni srcu ni umu i daleko je od stvarnosti. Koja sveučilišta imaju takav lektorat, imaju ga na papiru, iz ne znam (i znam) kojih razloga, ali kad dobiju lektora za to, dobiju ga samo za jednu trećinu.⁷ Osim toga, nedostaje im još jedna sastavnica te nakaradne jezične smjese. I Crna Gora je međunarodno priznata država, a tamošnji jezik nije ni bošnjački, ni hrvatski, ni srpski. Sličan je svima njima, ali i različit od njih. Oni ga s ponosom zovu crnogorskim.

Eto, poštovane kolegice i poštovani kolege, to je moj kratki pogled na naše jezično stanje i hitne potrebe, zadaće koje su pred nama. Ozbiljnost trenutka nalaže da počnemo djelovati odmah. Tisućljetna povijest jezika hrvatskoga obvezuje nas da ga s ponosom unesemo u Europsku Uniju kao unam nobilissimarum Europae linguarum, da ga čuvamo, njegujemo i razvijamo kao neotuđivu sastavnicu svojega nacionalnog bića, ponosimo se njime pred svijetom i vijekom.

⁷ Naše je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa imalo čvrst stav u pogledu lektorata: nisu htjeli uzimati lektorate na sveučilištima koja su tražila BCS ili SH nego samo za hrvatski. Koliko god to bilo načelno u redu, praktično je to bilo štetno jer su ta mjesta zauzeli oni koji formalno prihvaćaju BCS formulu, a stvarno su držali samo jedan od ta tri jezika. Upozoravao sam na praktičnu štetnost toga stava, ali nije ništa pomoglo.